

Spaudos draudimas Lietuvoje 1864–1904 m.

RŪTA KUNCIENĖ

Istorijos bėgyje Lietuva patyrė nemažai skriaudų iš savo didžiųjų kaimynų pusės. Kėsinasi į mūsų teritoriją. Norėta mus paversti. Siekta atimti brangiausią tautinio ir kultūrinio bendravimo pagrindą – spaudą ir kalbą. Bandyta mus nutautinti, paversti kitos tautos dalimi.

Bet esame lietuviai, ir ne kartą apgynėme savo teritoriją. Ne kartą atkakliai gynėme ir savo teisę išlikti tauta. Šiandien su pasididžiavimu minime vieną kultūrinės kovos pergalę – spaudos atgavimo 100-tąsias metines. Šia proga prisimename tuos, kurie, negailėdami jėgų ir sveikatos, nebodami nuolatinių pavojų, rūpinosi knygų leidyba, gabenimu ir platinimu. Kurie kovą už lietuvišką knygą pavertė kova už visos tautos ateitį. Pabrėžiant lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo reikšmę lietuvių tautos kultūros ir politikos raidai, Lietuvos Respublikos Seimas 2004-uosius metus paskelbė Kalbos ir knygos metais. Ta proga rengiamos konferencijos, parodos, numatytas paminklų projektavimas, knygnešių kapaviečių sutvarkymas.

Ši sukaktis randa atgarsį ir už Lietuvos ribų. Lietuviškos spaudos atgavimo šimtmečio paminėjimas įtrauktas į UNESCO 2004–2005 metų minimų datų sąrašą, kuriame yra pasaulio kultūrai, švietimui ir mokslui nusipelnusių žmonių bei įvykių jubiliejinės datos. Prisiminkime istorinius įvykius. Lietuvių spaudos lotyniškų raidynų draudimas sietinas su Rusijos imperijoje vykdyta rusinimo politika ir siekiu lietuvių nutautinti bei paversti stačiatikiams. 1864–1865 m. uždraudžiamas spausdinti ir įvežti lietuviškas knygas, vartoti lietuvių kalbą vietinės savivaldos ir administracijos įstaigose, neleista jose dirbti katalikams. Uždarus Vilniaus universitetą ir kitas jo bazėje sukurta aukštąsias mokyklas, lietuvių jaunuoliai, siekė mokslų, turėjo vykti mokytis į Estijos, Rusijos, Ukrainos, Lenkijos universitetus. Dauguma jų baigė mokslus negalėję gauti darbo Lietuvoje, nes į valstybines įstaigas buvo priimami tik pravoslaviai. Tai buvo didelis nuostolis tautos dvasiniam vystymuisi, nes dalis negausios inteligentijos buvo priversta gyventi už Lietuvos ribų.

Uždraudusi lietuviškų knygų leidybą lotyniškais raidėmis, Rusijos valdžia ėmėsi organizuoti jų leidybą rusiškų raidynų – kirilica. Per 40 metų spaudos draudimo laikotarpį buvo išleisti 54 leidiniai bendru 50,000 tiražu. Tokiu būdu buvo siekiama pajungti lietuvių rusiškos kultūros įtakon, atitraukti nuo savo rašto tradicijų. Tad palaipsniui kova už lotynišką raidyną virto kova už tautos išlikimą.

Pirmiausia naujų lietuviškų leidinių stygių pajuto lietuvių katalikai dvasininkai. Religinės apeigoms ir auklėjimui reikėjo naujų maldaknygių, katekizmų. To meto Lietuvoje dvasininkija sudarė gausiausią lietuvių šviesuomenės dalį. Žemaitijos vyskupas Motiejus Valančius pirmasis suorganizavo knygelių leidimą Tilžėje, jų pergabenimą per sieną bei platinimą. Ilgainiui į šį darbą įsijungė ir šviesuoliai pasauliečiai.

Mazoji Lietuva (Prūsijos kamarystė) vėl tapo lietuviškos spaudos centru. Daugiausia leidinių buvo išspausdinta Oto fon Mauderodės, Johano Šenkės ir kt. spaustuvėse Tilžėje, Martyno Jankaus spaustuvėse Tilžėje ir Bitėnuose, Hartungų spaustuvėje Karaliaučiuje ir kt. Per visą spaudos draudimo laikotarpį Mazosios Lietuvos spaustuvėse išspausdinti 2,687 lietuviški leidiniai, o jų tiražas siekė apie 5 milijonus vienetų. Mazojoje Lietuvoje pasirodė ir pirmieji Lietuvai skirti periodiniai leidiniai – *Aušra*, *Šviesa*, *Varpas*, *Ūkininkas* ir kt.

Svarbus lietuviškų knygų leidybos centras buvo JAV, kur 1875–1904 m. laikotarpyje buvo išleistas 721 leidinys. Amerikos lietuvių spauda aplinkiniams keliais pasiekdavo Lietuvą, ir

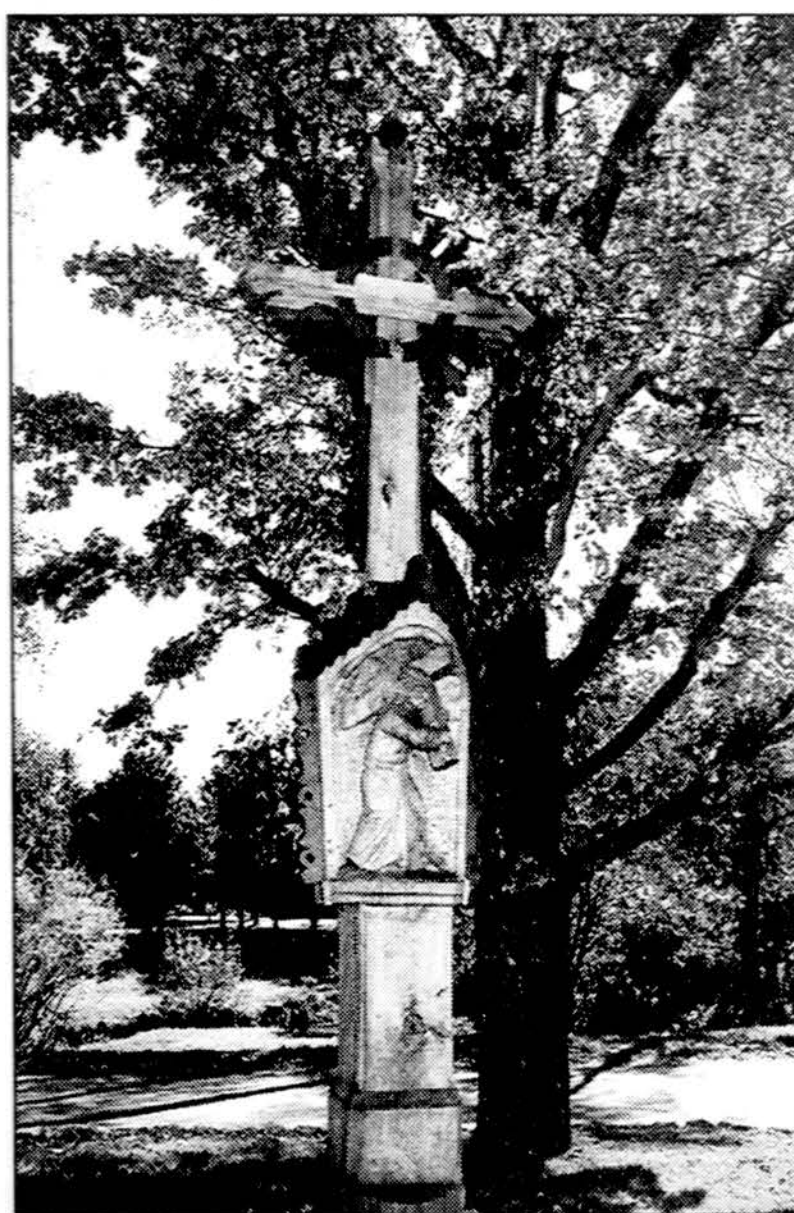
suvaizdino svarbų vaidmenį lietuvių kovoje už spausdintą žodį.

1871 m. panaikinus karo padėtį Lietuvoje, įvestą po 1863 m. sukilimo, visi to meto suvaržymai neteko galios. Daugelis jų buvo iš naujo paskelbti įstatymo forma. Spaudos draudimo įstatymas paskelbtas nebuvo. Todėl nuo to laiko prasidėjo nelegalus rusų administracijos vykdomas knygnešių persekiojimas, kuriam nebuvo jokio teisinio pagrindo. Buvo taikomos administracinės nuobaudos, panaudojant gubernatorių teisę be teismo teisti ir skirti administracines bausmes, kurios visgi buvo labai nevienodos – nuo kelių dienų ar savaitių arešto iki ilgų tremties į Rusiją ir Sibirą. Kovoje buvo ne tik su knygnešiais, bet ir su draudžiamų knygų skaitytojais. Į persekiojimus buvo įtraukta pasienio sargyba, policija, žandarmėrija, paštininkai, pradžios mokyklų mokytojai rusai. Istorikų pas-

Bet esame lietuviai, ir ne kartą apgynėme savo teritoriją; ne kartą atkakliai gynėme ir savo teisę išlikti tauta

kaičiavimu su draudžiamais leidiniais ir valdžios rankos pateko apie 3,000 gabentojų, platinėtojų ir skaitytojų. Per visą spaudos draudimo laikotarpį ištrema buvo apie 160 knygnešių, o areštu ir kalėjimu nubausti 903.

1900–1903 m. A. Macijausko ir P. Višinskio bylos pateko į Rusijos vyriausiosios teismo įstaigą – Senatą. Jos davė pagrindą viešai pripažinti spaudos draudimo įstatymo nebuvimą. 1904 m. balandžio 24/ gegužės 7 d. Rusijos caras panaikino spaudos draudimą. (Beveik 80 proc. kultūrinio pasipriešinimo dalyvių sudarė valstiečiai, 4,6 proc. – inteligentai, 7,4 proc. – miestiečiai, 5,1 proc. bajorai.)

Kaip savo kryžių nešei tu knygą
Ir neieškojai lengvesnio nesulio...

nuotaikas.

Leidinių parinkimas ir spausdinimas buvo tik pirminis sudėtingo darbo tarpinis. Antrasis buvo kur kas sudėtingesnis ir pavojingesnis. Knygas reikėjo nelegaliai pergabenti į Lietuvą ir ten jas išplatinti. Šį darbą atliko knygnešiai, tapę lietuvių kovos už spaudą simboliu. Tai buvo daugiausia paprasti kaimo žmonės, valstiečių luomo atstovai. (Beveik 80 proc. kultūrinio pasipriešinimo dalyvių sudarė valstiečiai, 4,6 proc. – inteligentai, 7,4 proc. – miestiečiai, 5,1 proc. bajorai.)

Kai kurie, ilgus metus besiversdami knygų gabenimu ir platinimu, užsidirbdavo sau pragyvenimui. Bet turtų nė vienas neprigyveno. Nemažai knygnešiais tapusių jaunuolių gimė jau įsigaliojus spaudos draudimui. Ne vieną jų šiam darbui paskatino vyresnieji – tėvai, giminės, artimųjų pažįstami knygnešiai. Ne vienas jų į šią rizikingą veiklą įsitraukė neturėdami nė 20 metų. Vieni jų mokėsi pas daraktorius, kiti patys mokė valstiečių vaikus slaptose mokyklose. Pasiturinčių tėvų atžalos baigdavo mokslus ir dažnai savo lėšomis remdavo draudžiamos spaudos leidybą, rašė straipsnius ir leidinius. Neturtingųjų tėvų vaikai ir našlaičiai aukštųjų mokslų nebaigdavo. Išmokę skaityti ir rašyti tapdavo sumaniais knygnešiais. Kai kurie pramokdavo knygrišio darbo, siuvėjo, batus, ar staliaus amato, kas jiems padėdavo keliaujant po kaimus platinti draudžiamą spaudą. Ne vienas jų nueidavo po 30–40 km išnešiodami leidinius skaitytojams.

Jie buvo pasienio sargybos gaudomi ir apšaudomi, sumušami tardant, traumuojami ir suluošinami. Jų namuose ir sodybose dažnai buvo daromos

kratos. Knygos buvo slepiamos savo ir kaimynų sodybose įrengtose sleptuvėse, medžių drevesė, sodo inkiluose, bažnyčių varpinėse. Jie buvo baudžiami areštu, kalėjimu ir tremtimi, ir tik nedaugeliui pavykdavo atsipirkti baudomis ar kysiais. Jie buvo drąsūs, ištvėrtingi ir atkaklūs – tardymų metu bendradarbių neįduodavo, rėmė ir globojo vieni kitus. Dauguma jų atlikę bausmes ir sugrįžę iš tremties į Lietuvą vėl stovėjo kovon už lietuvišką knygą. Ne vienas jų buvo nubaustas kelis kartus, bet jie neišsizdėdavo pradėtos veiklos. Paminėsiu iškilesnių tautinio sąjūdžio veikėjų vardus. Visų pirma – tai Jurgis Bielinis, vadinamas knygnešių karaliumi. Per 31 metus trukusią knygnešio veiklą jis kartu su talkininkais pergabeno per sieną ir išplatino beveik pusę visų tuo metu Mazojoje Lietuvoje išleistų knygų, subūrė didžiausią spaudos platintojų tinklą, buvo vienas Garšvių knygnešių draugijos įkūrėjų. Ne vieną įtraukė į knygnešystę, išmokė knygų gabenimo ir platinimo meno.

Vienas pirmųjų Lietuvos knygnešių buvo mažžemių valstiečių sūnus Motiejus Einutis, pradėjęs knygas gabenti 1865 m. Silvestras Gimzauskas 1890 m. parengė pirmąjį lietuvišką atsišaukimą, atspausdintą JAV, kuriame ragino lietuvių knygnešius, mokytojus ir ginti lietuvių kalbą. Globojo apie 50 knygnešių ir platinėtojų, kurė ir rėmė daraktorių mokyklas. Jurgis Gudas, gimes vargingų valstiečių šeimoje, buvo vienas žymiausių žemaitijos knygnešių. Martynas Jankus materialiai rėmė periodinių leidinių leidybą, savo spaustuvėse atspausdino nemažai knygų lie-

tuvių kalba. Pats rašė ir leido knygas bei brošiūras. Ūkininkų sūnus Juozas Kancleris tapo žymiausiu Suvalkijos knygnešiu. Per metus pargabendavo apie 100–120 ryšulių knygų. „Aušros“ pasirodymo paskatinimas į tautinio atgimimo sąjūdį įsitraukė Vincas Kudirkas, redagavęs draudžiamą periodinę spaudą ir tapęs Lietuvos prisikėlimo šaukliu. Jurgis ir Petronėlė Lietuvninkai į spaudos platinimo veiklą įsitraukė subrendusio amžiaus. Turėjo didžiausią knygų sandėlį Marijampolėje. Neturtingų valstiečių sūnus Jurgis Mačys „Aušros“ bendradarbiu ir platintoju tapo 16 metų. Vėliau jo bute buvo redaguojamas „Varpas“. Rašytoja Gabrielė Petkevičaitė į tautinį sąjūdį įsitraukė pasirodžius „Varpui“. Ėmėsi daraktoriaus darbo, įsteigė labdaros draugiją neturtingiems mokiniais paremti. Žemaičių bajorų sūnui Vladui Putvinskiui didelę įtaką padarė Povilas Višinskis. Jo dvare buvo draudžiamos spaudos paskirstymo centras, veikė slaptos mokyklos. Knygnešys Juozas Sakalauskas spaudą gabenti pradėjo paskatintas Jurgio Bielinio. Knygas nugabendavo lietuviams ir į Rusijos miestus. Ku-

ką, turėjo bibliotekėlę. Kunigas Stasys Stakelė buvo areštuotas 25 kartus. Platino nelegalią spaudą, įsteigė slaptą mokyklą Pasvalyje. Rašytojas Juozas Tomas Vaižgantas palaikė artimus ryšius su knygnešiais, mokė vaikus skaityti. Kazimieras Ūdra buvo žinomas Jurgio Bielinio bendradarbis. Savo namus pavertė knygnešių prieglobščio ir spaudos paskirstymo vieta. Pasiturinčių ūkininkų sūnus Petras Vileišis buvo vienas aktyviausių kovotojų už spaudos draudimo panaikinimą, materialiai rėmė periodinės spaudos leidybą, pats rašė straipsnius, organizavo knygų platinimą. Povilas Višinskis po Vinco Kudirkos mirties redagavo „Varpą“ ir „Ūkininką“. Buvo aktyvus lietuvių gyvenimo, bet jį, kaip ir Vincą Kudirką pakirto ankstyva mirtis.

Knygnešių kapai išbarstyti Lietuvos miestelių ir kaimų kapinėse, Rusijos ir Sibiro plotuose, Europos ir Amerikos miestelių kapinėse. Kai kurių mirties ir palaidojimo vietas nežinomos, bet jų vardai ir darbai amžiams įrašyti į Lietuvos knygnešių istoriją.

40 metų trukusią lietuvių kovą už spaudą – ilgą laikotarpį tautos dvasinio augimo eigoje.

Svarbus lietuviškų knygų leidybos centras buvo JAV, kur 1875–1904 m. laikotarpiu buvo išleistas 721 leidinys

nigas Martynas Sederavičius tapęs knygnešiu, subūrė ir išugdė nemažai pasekėjų. Nė karto nebuvo areštuotas. Rūpinosi vaikų mokymu, siūsdamas gavesnius mokyti amato. Bežemių sūnus Matas Slančiauskas nebaigė mokslų, pasirinko siuvėjo amatą. Mokydavo vaikus skaityti ir rašyti, įsteigė slaptą „Atgajos“ draugiją, kuri platino spaudą, rinko tautosos-

Ši kova pareikalavo aukų, sustabdė natūralią kultūros bei tautinio atgimimo raidą. Ir vis dėlto, šioje kovoje lietuvių tauta subrendo tautiniu ir politiniu požiūriu. Ji įtraukė geriausius lietuvių šviesuomenės atstovus, sutelkė tautą, kad ji vėl atgimusi atsistatytų naujiems tikslams ir žengtų nepriklausomybės link.

Lietuvos Knygnešių draugijos vėliava 1997 m. birželio 7 d., atidengiant Knygnešių sienelę Kaune. Prano Abelkio nuotrauka.

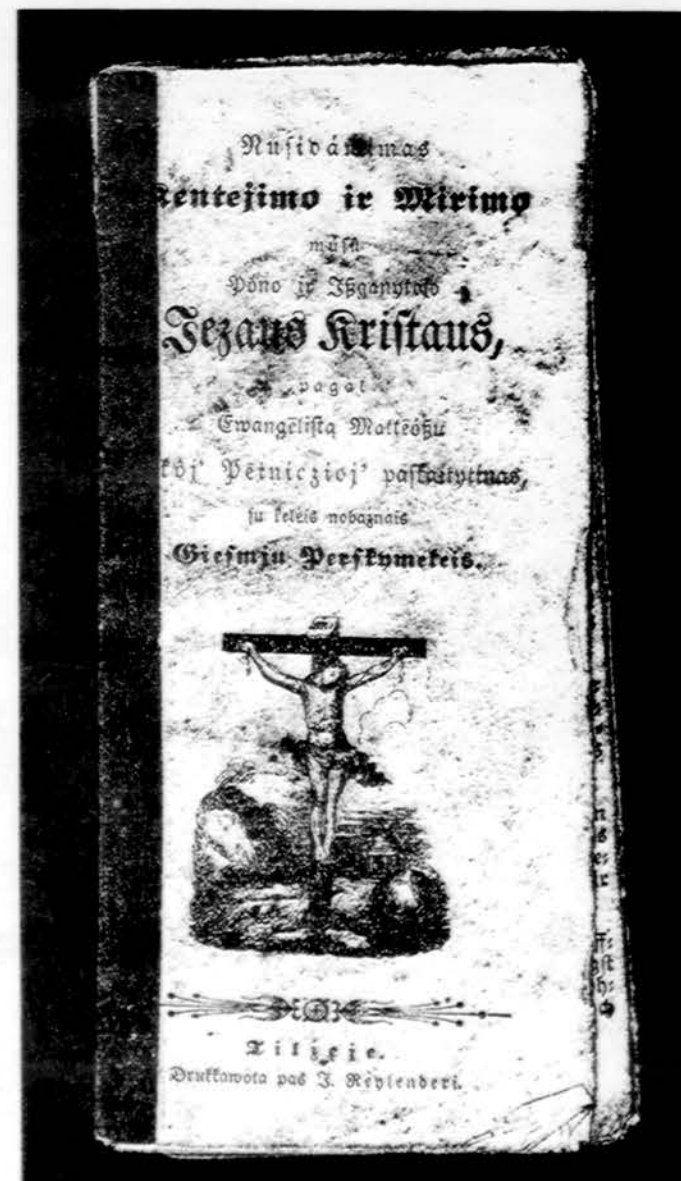
TURINYS

Lietuviai apgynė savo teises išlikti tauta.

Vertingas baltų kultūros šaltinis. Nuo vaidybos neišsiskusi.

„Dainavai“ tinka ir tango. Bostono kultūriniai subatvakariai. Anatolijaus Kairio sonetai.

Juliusas Kelero „Laiškai iš Vilniaus“. Leidiniai.

Tai tik viena iš tūkstančių knygų, slapta knygnešių „iš Prūsų“ parnešta į Lietuvą spaudos draudimo desimtmėčiais.

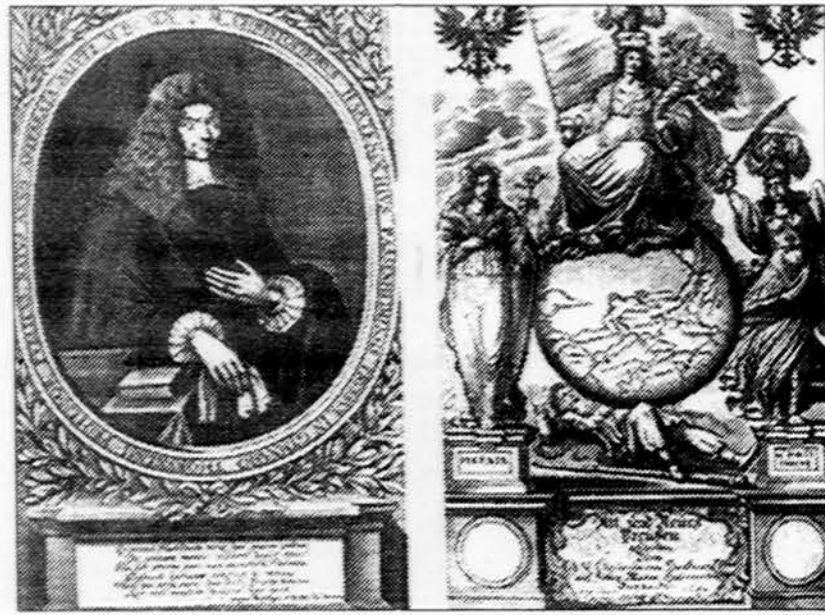
Vertingas baltų kultūros šaltinis

LIBERTAS KLIMKA

Šiemet pažymime 100 metų, kai atgauta lietuviškoji spauda; tai buvo tarsi antrasis tautos atbudimas. Visokeriopai reikšminga ir aktuali nūdienai su kaktis; ji įtraukta ir į UNESCO minimų datų sąrašą. Kalbos ir knygos metais vis knieti sugrįžti prie knygos istorijos, apibūdinti jos reikšmę kultūros raidai bei tautinės savimonės tapimui. Šiuokart prisiminkime leidinį, kuriam šiemet sukanka 320 metų. Tai Kristoforo Hartknocho parašyta *Senoji ir naujoji Prūsijos istorija*. Parašyta vokiškai, atspausdinta gražu gotišku šriftu, išleista Frankfurte ir Leipcige. Įdomi mums tuo, kad joje pirmą kartą taip plačiai prabalta apie senąją baltų religiją, jos sistemos bruožus, šventoves, vaidilas ir kulto apeigas. Papasakota ne siekiant supeikti ar paniekti, bet kaip apie praeities kultūros reiškinį, vertą pagarbos ir dėmesio. Tai rimtas veikalas – 668 didelio formato puslapiai ir dar prarmė, įžanga, dalykinė rodyklė. Bet svarbiausia, kad knyga iliustruota puikiais gravirais, todėl ją vertiname kaip istorijos, senosios religijos bei kultūros ikonografinį šaltinį. Ten rasime įžymiosios Romuvos šventyklos piešinį; pavaizduotas šventasis ažuolas su įkeltomis trijų vyriausiųjų dievų – Perkūno, Pikelio ir Patrimpo – statulomis. Kitame piešinyje – vaidila, pasirošęs aukoti ožį. Žinia, tai nėra piešiniai iš tikrovės, jie atkurti iš pasakojimų, aprašymų. Vis tik šių atvaizdų

kilmė lieka paslaptimi. Kita dalis iliustracijų – Prūsijos kunigaikštystės miestų vaizdai; ten galima įžūrėti įdomias smulkmenas iš kasdienio lietuvininkų gyvenimo.

Knygoje įdėtas ir paties autoriaus portretas; čia jis su didžiausiu perukiu, kaip reikalavo to meto mada. Įdomaus žmogaus būta: savo gyvenimu ir veikla jis susiejo Lietuvą su kitomis istorinėmis baltų žemėmis. Kristoforas Hartknochas gimė lygiai prieš 360 metų Rytų Prūsijos dalyje, Pasenheime. Dabar tai vietovė vadinasi Jablonka ir yra Lenkijoje, Varmijos-Mozūrijos vaivadijoje. Rašėsi K. Hartknochas prūsų. Studijavo garsiajame Karaliaučiaus universitete, tačiau su pertraukomis, tikriausiai dėl lėšų stygiaus. Vėliau buvo namų mokytoju dvare netoli Kauno, apie praeities kultūros reiškinį, vertą pagarbos ir dėmesio. Tai rimtas veikalas – 668 didelio formato puslapiai ir dar prarmė, įžanga, dalykinė rodyklė. Bet svarbiausia, kad knyga iliustruota puikiais gravirais, todėl ją vertiname kaip istorijos, senosios religijos bei kultūros ikonografinį šaltinį. Ten rasime įžymiosios Romuvos šventyklos piešinį; pavaizduotas šventasis ažuolas su įkeltomis trijų vyriausiųjų dievų – Perkūno, Pikelio ir Patrimpo – statulomis. Kitame piešinyje – vaidila, pasirošęs aukoti ožį. Žinia, tai nėra piešiniai iš tikrovės, jie atkurti iš pasakojimų, aprašymų. Vis tik šių atvaizdų

Kristoforas Hartknochas ir viena iliustracija iš jo knygos apie senąją Prūsų istoriją. Nuotrauka iš MLE

Kronika. Yra parašęs ir Prūsijos bažnyčios istoriją. Štai kiek veiklos ir darbų per viso labo 43 gyvenimo metus – tiek likimo jam buvo atseikėta... Kaip istorikas Hartknochas dirbo visai, sakykime, šiuolaikiškai: nurodo savo žinių šaltinius, vertina juos kritiškai, daro apibendrinimus ir išvadas. Darbuotoje jam nemažai turėjo įtakos bendravimas su kitu įžymiu prūsų praeities tyrinėtoju Matu Pretorijumi. Yra net keliavę kartu į šėdavių apgyvendintą Sembą. Bet, aptarinėjant įvairius klausimus, karštai diskutuojant, juodviem pasitaikydavo ir susipykti.

K. Hartknochas pirmasis pabandė pateikti apibendrintą senosios prūsų religijos ir jos kulto vaizdą, pagrįstą daugeliu ra-

šytinių šaltinių nuo patį seniausių laikų iki pat jo gyvenamojo meto. Kai ką įterpė ir iš savo paties surinktų žinių. Pavyzdžiui, aprašė tikėjimą, kad po šėvamedžiū gyveną barstukai, tokios žemės dvasios; pamėnė, kad Pikelio, mirusiųjų globėjo vardu, prūsai gąsdina savo vaikus. Jų namuose, lygiai kaip Žemaitijoje ir Lietuvoje, tebelaikomi žalčiai, nes nuo jų įnamių priklausanti gyvulininkystės sėkmė.

Įdomių etnografinių mažmožių galima pastebėti labai kruopščiai išraižytose knygos graviūrose. Tai arklių kinkymo būdas su pavalkais, labai skirtinga vežimų įranga ir važnyčiojimas raitomis, saviti žemės ūkio padargai, žvejybos įnagai, vytynių plukdymas Nemunu

prieš srovę, drobių balinimas, ištisus pievoje. Nupiešti vyrai bei moterys, apsilėkė senoviskąja margine (nesusiutu audeklo gabalu), apsiavę pareskomis (vyžomis) ir auklėmis (autais). O Tilžės priemiestyje stovinti kaimiška troba, papuošta kraigo žirgeliais. Štai ir įrodymas, kad ši tradicinė puošmena žinoma nuo seno.

Tekste taip pat daug įdomybių iš prūsų gyvenimo. Kad ir vestuvių papročiai; knygoje aprašyta, kaip jaunoji atsiveikina su savo namų židiniu ir jo globėja dievaite Ponike, kaip ji vedžiojama užrištomis akimis po jaunojo sodybą ir ties visų pastatų durimis apiberiama grūdų mišiniu, o prieš guldytuves jai nukerpama plaukų suoga. Labai keistos būdavyšios laidotuvių apeigos: per šermenis mirusysis sodinamas į krėslelę prie stalo, visų susirinkusių užgeriamas alumi, o apraudant išskaičiuojamas jo užgyventas turtas ir išvardijami paliekami artimieji.

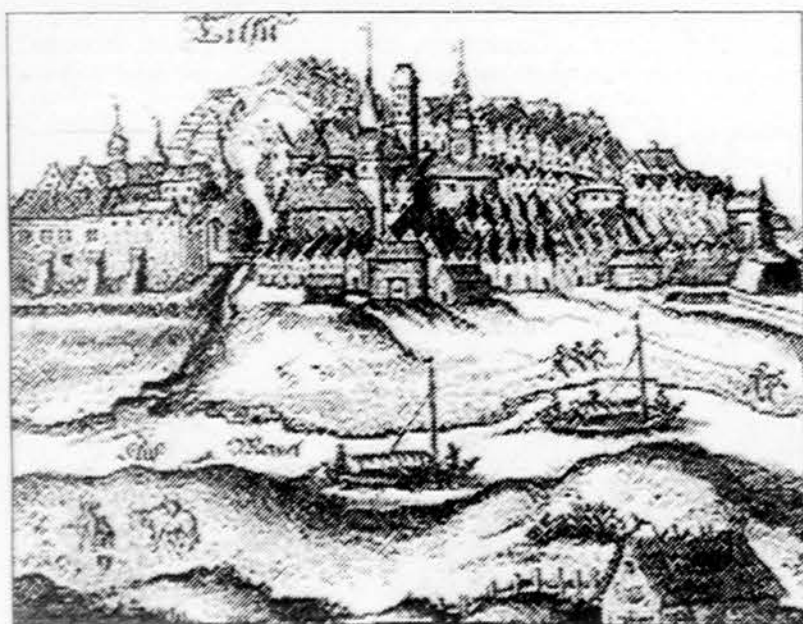
Kai kurie papročiai turi ir komiškąją pusę. Štai, susirengę keliauti, prūsai bijodavę pirmą sutikti ligonį, nesveiką žmogų ar seną moteriškę. Tada tuoj sugrįždavę namo, nes tikėdavę kelyje ištiksiant nelaimę. Tuo prietaru apskritai pasinaudavo karčiamininkai: jie tai pasirūpina, kad išėjusieji iš karčiamos pirmiausia pamatytų kokią senučiukę. Vengdami bėdos, vyrai sugrįžta atgal ir geria toliau, karčiamos laikytojai pelną nešdami. K. Hartknochas

Prūsų genčių žemėlapis su parbloktu prūsų kariu. Iš H. Hartknocho knygos *Senoji ir naujoji Prūsijos istorija*.

mini, kad dienos nuovargi, kaip ir Lietuvoje, čia buvo priimta nuplauti periantis pirtyje ir geriant alų. Tas gerimas – bene vienintelė autoriaus minima Prūsijos gyventojų yda, peiktinas paprotys. Šiaip prūsai, net prisigėrę, dorovei nenusikalstą. O alų pamėgė, į jų žemę Kry-

žiuočių ordinui atsikrausčius. Istorija žino ypatingai reikšmingų knygų, – jos tarsi gairės tautos kultūros raidoje. Būtų labai prasminga išleisti jų faksimilę, kartu ir vertimus su komentarais. Į tokią seriją tikrai įsiterptų Kristoforo Hartknocho *Senoji ir naujoji Prūsijos istorija*.

Vytinės su prekėmis Nemune ties Tilže.

Senovės prūsų žynys, pasirošęs dievams aukoti ožį.

Prūsų lietuvių apranga XVIII a. Nuotrauka iš MLE

Nuo vaidybos neišsisuksi

PRANAS VISVYDAS

Teisus yra Šekspyras, pasakęs – „All the world's a stage“. Nemažiau teisus ir mano bičiulis Benys, Los Angeles Šv. Kazimiero parapijos kultūrinę veiklą pavadinęs teatru. Žmonės režisuoja, vaidina, skaito poeziją, šoka, groja įvairiais instrumentais, gieda, dainuoja... Ne sykį pagalvoju: iš kur toks polėkis Mūzoms. Kiek vaizdajuosčių ir diskų jų šlovei pagaminta!

Nemanau, kad visa tai vien tik dėl Hollywood artumo. Tik iš dalies. Pati pagrindinė glūdi lietuvių genuose – nuolat bet ką vaidinti, rodytis. Pasak J. Gimberio, mūsų gyvenimas visad panašus į saviveiklininkų spektaklį. Ir Lietuvos Respublikos Seimas negali išsiversti be kokios nors dramos, o kai kurie seimūnai tarmiškai šneka kaip pirmo rango humoristai.

Jokiame krašte nėra tiek avangardiškai išradinių režisierių, kaip Lietuvoje. Nekrošius, Koršunovas, Tuminas, Jurašas, Vaitkus ir kt. Tiek daug jaunuolių yra baigę vaidybos, muzikos, dailės, šokių mokyklas. Dažniausiai ten ir žiūrovų nestinga teatruose. Spektakliai tarsi terapiniai seansai. Dvasinei atgaivai.

Jeigu Kalifornijos Santa Monica mieste šiuo metu viešinti Šiaulių teatro aktorė stengiasi savo turimam teatriniui kračiui dalintis Šv. Kazimiero scenoje, nesistebiu. Tai jos duona duonutė – vaidinimo sumanymas, aktorių subūrimas, režisavimas, repetacijos, dekoracijos. Svarbiausia – entuziazmo išlaikymas. O talentų ir aspi-

jaušiu ateivių tarpe.

Jos pastangų dėka, kovo 27 d., šeštadienį, Šv. Kazimiero scenoje buvo paminėta Tarptautinė teatro diena. Ne prakilomis, bet šiuipinio pobūdžio spektakliu. Be pavadinimo, jei rimtai neimti to patetisko sakinio, išspausdinto ant įėjimo bilietuko „Krutinė lūžusi – širdis sudūžusi“. Viskas gi linko sąmojo ir ritmingo šokių pusėn.

Pirmoji dalis prasidėjo su Mozart „Mažosios nakties serenada“. O Dautartaitė pasveikino su teatro diena visus teatrus ir teatro mylėtojus. Tuoj pat į sceną įėjo akt. Indrėja Sulcaitė, jauna, daranti išpuodį, bet dar, kaip skaitovė, deramai neišgyvenusi į pasirinktus tekstus – Maironio ir Janinos Degutytės. Vis tiek gražu.

Nežinau kodėl, bet mane visada sužavi tolimas paslaptimi sušildytas akt. Daivos Kamaraukaitės tembras. O šį sykį dar jos liaunumą paryškinanti juoda sukni! Deklamavo Justiną Marcinkevičią ir Salomėją Nerį. Po to įėjo turbūt labiausiai pasižavėję scenai didinga Laisvūnė Laurinkienė. Ramiai, tiksliai skaitė jai artimų poetų Juditos Vaičiūnaitės ir Vytauto Mačernio eiles, nors su kažkur pranykstančia prasme. Bet tai jau mano ausų defektas. Jono Strielkūno ir Donaldo Kajoko eilių paskaitė ir O. Dautartaitė su jai būdingu valniškišku atsainumu. Pravartu nurodyti, jog balandžio 17–18 d. įvyks jos režisuojamas spektaklis pagal J. Vaičiūnaitės dramą „Emilija Pliaterytė – lietuvaite karzygė“. Herojės vaidmenį atliks Laisvūnė Laurinkienė. Skambės Šopen muzika.

Po skaitymų žiūrovų dėmesys

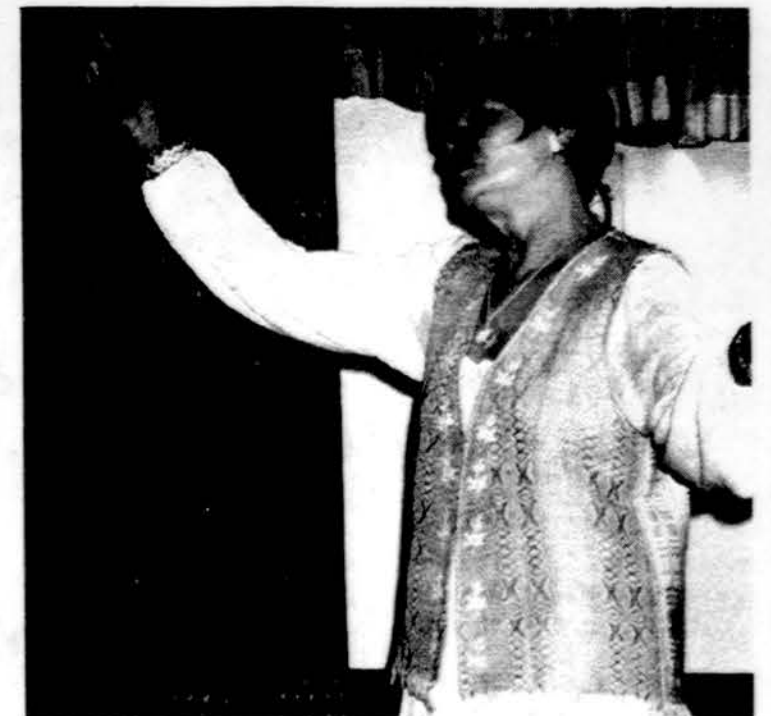
nukrypo į Retro šokių grupės atliekamą „Tango“. Poros sukosi darnios choreografijos jausmingais judesiais, išryškindamas (sakyčiau, lietuviškų „barbių“) grakštumą bei drabužių grožį, taip pat vyrų kavalierišką šaunumą. Šio ritmingo žavesio kūrėja bei vadovė yra Barysienė, išėjusi choreografijos mokslus Lietuvoje. Tikrai verta pagiriantio gėlo.

Antroji dalis pradėta Teatro anekdotais. Haroldas Mockus ir Remigijus Bobina įbėgo į sceną su rankose laikomomis kaukėmis. Kiekvienas įsitaisė avansceną priešinguose kraštuose. Pasirodo, tose kaukėse slypėjo publikai nematomi anekdotai. Taip ir užvirė anekdotų dvikova, kas kartą sukelianti kvatojimą salėj. Gaila, kad turinys veikiai išgaravo iš atminties. Man patiko ši naujovė.

Ir vėl Retro grupė. Labai jau smagiai sušoko „Vengerką“,

dargi su humoristiniais triukais. Salė buvo sužavėta. Šią linksmą nuotaką pratęsė O. Dautartaitė. Pirmiausia, apsi-taisiusi kereplėškais rubais, paskaitė Jurgio Gimberio humoreską „Meškos trobele“ apie vaikišką spektaklį. Po to, pasi-keitusi į nusigyvenusią matroną, padainavo kelis žiauriai sentimentalius romansus. Manyciau, šiek tiek per ilgai demonstruodama (suprantama, juoko labui) savo sausiai švitrinį balsą. Ak, tie vaikystės dienos Pasvalio lygumų prisiminimai... Galiausiai Pauliaus Širvio „Aš nevertas...“

Taigi teatriniai Alijošiai! Pabaigoje komiškai burną aušino Olitos beždžionė „Agota“. Viskas baigėsi atliekų bendra daina ir Mozartu. Jei ko stigo, tai tik programėlės. Rašančiam be jos keblu. Taip ir tiksliai nesužinojau tų miklių šokių pavardžių.

Aktorė Olita Dautartaitė.

Pasaulio lietuvių centro, Lemont, IL, renginių komiteto pirmininkė Bronė Nainienė po koncerto gėlėmis apdovanoja „Dainavos“ vadovą ir dirigentą muz. Darių Polikaitį. V. Jasinevičiaus nuotr.

Bostono kultūriniai subatvakariai

Šių metų pavasario pradžioje Bostono Lietuvių piliečių klube įvyko kultūrinis subatvakaris, kurio pirmoje dalyje buvo rodomas bostoniško Perkūno Krukonio skaidrių montažas „Manoji Lietuva“, o antroje dalyje dainavo ir apie savo gyvenimo kelią pasakojo lietuvių liaudies dainų atlikėja Veronika Povilionienė.

Perkūnas Povilas Krukonis gimė 1951 m. Bostone. Filmavimo studijas baigė Bostono universitete. Nuo 1970 metų dirbo pagal sutartį samdomu („freelance“), filmuotoju, garso inžinieriumi ir filmų montuotoju. 1973 metais WBUR radijo stotyje Bostone, kartu su Romu Šlezu ir Birute Vajcūrgyte (Šleziene), įsteigė „Garso bangų“ savaitinę radijo valandėlę anglų kalba. 1974 m. Lietuvoje, Vilniaus universitete, lankė šešių savaitių lietuvių kalbos kursus, o 1975 metais sugrįžo atgal į Lietuvą stažuotis lietuvių tautosakoje. Per tuos vienerius metus, būdamas Lietuvoje, sugebėjo išmokti taisyklų kalbėti lietuviškai, pasi- stažuoti lietuvių tautosakoje, susidainuoti su Vilniaus universiteto etnografiniu ansambliu (dabartiniu „Ratilio“), ir vesti to ansamblio narę Zitą Lebedžiūtę (dabartinę Bostono Kultūrinių subatvakarių organizatorę Zitą Krukonienę). O taip pat ir sukurti šio vakaro metu bostoniškiams parodytą nepaprasto gražumo Lietuvos skaidrių montažą.

Grįžęs į Bostoną, Perkūnas Krukonis Simmons kolegijoje įsigijo bibliotekininkystės magistro laipsnį, dainuoja „Sodauto“ ansamblyje nuo pirmos ansamblio įsikūrimo dienos, su žmona Zita užaugino du sūnus – Šarūną ir Vytenį. Perkūno Krukonio skaidrių montaže „Manoji Lietuva“ galėjome pamatyti įamžintus dar trisdešimt metų jaunesnės Lietuvos vaizdus, Vilniaus ir Kau- no senamiesčius, Lietuvos žmo- nes, jų darbus, rūpesčius ir džiaugsmus. Ir nors daugiausia buvo fotografuoti tuomet dar nevedusių Krukonių draugai ir giminės, pro jų akis ir šypsenas į mus čia, Amerikoje, pažvelgė ir tarsi pro ašaras nusišypsojo dar anuometinė, dar nelaisva, 1975 metų Lietuva. Tarsi patys būtume sugrįžę atgal istorijos ratu ir visa tai išvydę savo akimis, palytėję savais delnais. Nors montažas užtruko turbūt, apie valandą, tačiau tą valandą visai neprailgo, ir, jai pasibaigus, žmonės klausinėjo vienas kitą, ką reikėtų padaryti, kad šis nuostabus Lietuvos vaizdų rinkinys nepradingtų dėl spartaus technikos vystymosi, o išliktų jų vaikams ir vaikai- ciams – gal būtų galima jį įra-

Veronika Povilionienė koncerto metu.

G. Čepo nuotrauka.

selelimą. Veronika Povilionienė, kartu su vyru Vidmantu, užaugino dukterį Rimą ir du sūnus – Skomantą bei Tautvilą.

Bostono Kultūrinio subatvakario metu Veronika Povilionienė dainavo lietuvių liaudies dainas, o taip pat pasakojo apie savo gyvenimo kelią, savo ke- liones su koncertais įvairių tau- tų žmonėms ir skirtingų tautų dainų tarpusavio panašumus: net, galima sakyti, kad kai ku- rios ukrainiečių ir indėnų dai- nų temos skamba lygiai taip, kaip kai kurios lietuviškos rau- dos... Veronika taip artimai ir savai dainavo, kalbėjo ir ben- dravo su žmonėmis, kad, vaka- rui pasibaigus, jaunoji ir vyres- nioji karta vienbalsiai pasisakė, jog jau seniai tokio gero ir turi- ningo vakaro Bostone nebu- vome turėję.

Kultūrinį subatvakarių organi- zavo ALTS skyrius ir Užjūrio Lietuva (www.uzjuriolietuva.net). Įžanginį žodį tarė kultūrinį subatvakarių tarybos narė Es- tera Sužiedienė.

Rima Marija Girnius (Krištaponytė)

Veronika Janulevičiūtė-Povi- lionienė gimė ir užaugo Lietu- voje, Kaptamiestyje. 1968 m. studijuodama filologiją Vil- niaus universitete, įsijungė į Vilniaus universiteto etnogra- finį ansamblį, vėliau pavadintą „Ratilio“. Taip pat priklausė Po- vilo Mataičio Liaudies muzikos teatro trupei, o vėliau pati su- būrė folklorinį ansamblį „Blez- dinga“. Atgimstant Lietuvai, Veronika Povilionienė aktyviai dalyvavo Sąjūdžio judėjime, dažnai koncertuodavo mitin- guose ir buvo praminta Lietu- vos Balsu.

Perkūnas Krukonis demonstruoja 1975 m. Lietuvos skaidrių montažą su maždaug 1980-ųjų aparata. Gintaro Čepo nuotrauka.

Subatvakariui pasibaigus (iš kairės): Zita Krukonienė, Perkūnas Krukonis, Veronika Povilionienė. Liles Klubienės nuotrauka.

„Dainavai“ tinka ir tango

BRONIUS NAINYS

„Nelaukiau nė tokios Lietu- vos, nė tokios „Dainavos“ –“ po sausio mėnesį Moraine Valley kolegijoje įvykusio „Dainavos“ ansamblio koncerto kalbėjo man vienas klausytojas. Ir su juo sutikau. To nelaukiau nė aš. Bet Lietuva yra tokia, kokia yra, o besikeičianti „Dainava“ mane nuteikia linksmam. Jau koncerto, ypač pirmos dalies, klausydamas, norėjau kartu dainuoti.

Geriau negu Vilniaus kariū- nai, girdėjau po „Dainavos“ koncerto Lemonte, PLC, bal- landžio 18-tą kalbančius lanky- tojus, išklausiusius jau vėl kitą ansamblio programą. Nebuvau, gaila, kariūnų koncerte, todėl ir negaliu lyginti, bet šio kon- certo klausydamas, jau norėjau šokti. Labai gražiai, jausmingai ir švelniai skambėjo tikriausiai pirmą kartą lietuvių meno, visų supratimu – tautinio meno, vie- neto dainuojamas tango. Va, ką išradingas „Dainavos“ meno va- dovas – dirigentas Darius Poli- kaitis sugalvojo, pamaniau, kartu nustebdamas, kad šis jo užmojis pro klausytojus praėjo linksmam. Aišku, gal bus nei- giamų atsiliepimų, bet tikrai nepiktų. Iš tikrųjų, kodėl kas nors turėtų pykti? Juk tai irgi lietuviškas, gražus kūrinys, ga- baus kompozitoriaus Algimanto Raudonikio muzika pagal Bro- niaus Mackevičiaus, Vytauto Bložės ir Laisvūnės Petkevičie- nės eiles. Ir tamsiai „toksiduo- tai“, tvirtai, gerokai atjaunėju- siai, choro vyriai bei taip pat tamsiom dailiom suklelėmis pasipuošusiom šauniom mote- rim, – o jos, juk visada jaunos, – jis labai tiko, sudarydamas iškilmingo pobūdžio nuotaiką. Aplamai visa šio koncerto nu- otaika buvo pakili ir tikrai nė vienam, net ir vyresniam, klau- sytojui nė vienos minutės nelei- do prisnūsti. Akis sprogdino ir

įdomiai atlikta, sceniniu vaidi- nimu pajavirinta, Jonathan Willcocks „Itališka daina“ – mu- zikinė mišrainė, kurioje, kaip labai įspūdingas solistas, pasi- rodė visada įdomus Marius Po- likaitis.

Vykusi buvo ir kita progra- mos dalis. Šalia linksmesnių gabaliukų jautriai klausytojų širdis virpino patrauklia Vlo- vo Augustino muzika perduotos Vlado Bražiūno eilės maldoje „Tėvyne mūsų“. O nė valandos neišsitiesęs, gaila, per daug trumpas, koncertas, buvo baig- tas pagal Bernardo Brazdžionio žodžius Vytauto Miškinio su- kurtomis „Trimis vizijomis“ ir kaip padėką už geles išreika- lautu „Dainavos“ himnu – „Kur giria žaliuoja“.

Eidamas į pokoncertinius pie- tus ir koncerto ruošėjų kviečia- mą pabendravimą su „Daina- va“, vėl prisiminiau ir tą, ano mano pašnekovo „nelauktą“, „Dainavą“, koncertavusią Mo- rain Valley kolegijos saleje. Taip, sutinku, pirmoji jo dalis gal ir mažai kam laukta bei ti- kėta, nes nuo tradicinės ipras- tos „liaudinės“ gerokai nukryp- usi. Būgnai, bosinės gitaros, mandalinos, net ir pianino prie- lumzdelių bei skudučių, gal ir netradiciški deriniai, bet man, – beje, ir ne tik man vienam, – šie modernūs instrumentai ne- atrodė nė į savo vietas įsigrūdę. Jaunų, miklių, igudusių muzi- kantų valdomi, savo intarpais jie klausytojus ne tik patrauk- liai domino, bet, sakyčiau, žavėjo. Dirigentas Darius Poli- kaitis sugebėjo juos priderinti ir prie žinomos iškilios lietuvių liaudies dainininkės, profesiona- lės solistės Veronikos Povilionienės, kuri šią naują net išskirtinai gyrė. Todėl šis Da- riaus Polikaitio bandymas suk- ti ansamblį į šiek tiek mo- dernesnį kelią, jeigu tik pir- mas, teigčiau, visiškai vykęs, ir toji šio jauno muziko savybė tik

sveikintina. Linkiu su ja neišsiskirti. Man atrodo, kad mums, nors ir kietai tradicijose užsispyrusiems, ir šioje srityje reikia daugiau lankstumo. Nors ir mažais žingsniukais, bet žengti vis pirmyn.

Sie abu šaunūs Lietuvių me- no ansamblio „Dainavos“ kon- certai kreipia dėmesį į dar vieną aplinkybę ir kelia klau- simą: ar „Dainava“ šiandien iš viso būtų, jeigu ne Polikaitių šeima? Darius, – gabus jos meno vadovas – dirigentas, kar- tu ir nepaprastai darbštus, nes šis užsiėmimas – juk jo laisva- laikis. Jo brolis Marius – įdo- mus ansamblio solistas, kitas brolis Audrius – chormeisteris, sesuo Rima – solistė – fleitistė ir gražus sopranas, o kartu su kitų gražiomis viršūnėmis, at- rodo, kad sopranai ansambly- net visa pakopa pakelia. Choro dainuoja ir Darius bei Au- drius žmonos Lidija ir Alda, o iš antrosios eilės visiems Poli- kaitiams „bosauja“ tėvas Juo- zas. Kas be jų visų būtų?

O kaip „Dainava“ galėtų ža- vėti Čikagos pietvakarių lietu- viją, jeigu Pasaulio lietuvių centre nebūtų, išimtinai tik iš moterų sudaryto, Kultūrinių renginių komiteto, kuris ir šį, balandžio 18-tą įvykusį, kon- certą, taip pat ir šaunias vaišes ruošė. Bronė Nainienė vado- vaujamai, šiai „moterų draugi- jai“ prasto darbo nėra, joms vis tiek – „ar prie svečio, ar prie pečiaus“. Ir jos uždavinį atlie- ka tiksliai, kruopščiai, dailiai, darbščiai žinoviškai – „prie pečiaus“, mandagiai, džentelme- niškai – prie svečio, nors jis generolas ar pats Lietuvos pre- zidentas būtų. Apsisuka jos vi- sur, kur reikia ir kaip reikia. Iš jų penas ir lietuviškai dvasiai, ir keliasdešimt tukstančių dole- rių per metus PLC išlaikymui.

Tikėkim, kad jų šilto priėmimo paskatinta, po pusmečio, gal rudenį, „Dainava“ mums ir kita sezoną padainuos.

Publika klausosi „Dainavos“ ansamblio koncerto.

Vytauto Jasinevičiaus nuotrauka.

SONETŲ DIENOS

I

Pavasaris – visų dievų dievaitis,
Nevystančių žiedų jo karūna –
Jis prikelia iš miego karalaitę,
Kuri jam nusišypso žaluma.

Gandrai gagna, pempės ima klykti,
Žiedai išdažo pievas ir laukus –
Kažkas svarbaus čia turi atsitikti,
Jau veisią žemę šventina lietus.

Stebuklai iš stebuklų ima žodį,
Liepsnoja saulė ir vanduo karščiu –
Dangus neatsilieka ir parodo,
Kaip nedarbingą padaryt darbščiu.

Gyvybės ciklą Dievas pakartoja,
Kad žemėje sukurtų naują rojų.

II

Ateikite pavargę, nusiminę,
Suluošinti nelaimių jums lemtų –
Ir praeitį tėvynės prisiminę
Susėskite aplink mane ratu.

Aš pasakų senų jums nesakysiu,
Audra praėjo, bus diena rami –
Įveikę žemę pragarą ne sykį,
Jūs naują viltį nešat širdimi.

Tik vieną žodį tarsiu, mano broliai,
Į darbą stokit ir pradings vargai! –
Jaunystė jūsų nebegrįš iš tolių,
Kur liko kryžiai ir tėvų kapai.

Auka tėvynei lieka be prasmės,
Kada žmogus nemato ateities.

III

Grožėkitės, gražuolės ir gražuoliai,
Gražiausiais grožiais iš gražiai gražių! –
Gražumas ir negražų grožį guodžia,
Gražiuoju grožio grožiais gražmenų.

Gerumas gražina gražumo grožį,
Per grožį negražumas vėl gražus –
Gerumo grožyje pražysta rožės,
O rožėje ir mūsų grožis bus.

Gražuolės ir gražuoliai, ir gražeivos,
Gražėjimą pagražina dažų,
Bet gražumynas iš gražumo gaižos –
Ir grožis nugražėja pamažu...

Širdies gražumas – pats gražiausias grožis,
O sielos grožiui tepriylgsta rožė.

Anatolijus Kairys

Leidiniai

Lietuvos katalikų universiteto steigėjas

Aldona Vasiliauskienė. *Arki-vyskupo Mečislovo Reinio gyvenimo ir veiklos datos*. Utenos Indra, 2003. Minkštasis viršelis. 80 puslapių. Kaina nepažymėta.

Reikia spėti, kad oficialūs šios knygelės leidėjai yra Utenos rajono savivaldybės Arkivyskupo Mečislovo Reinio atminimo įamžinimo ir pagerbimo komisija bei Arkivyskupo Mečislovo Reinio fondas. Šios organizacijos ar grupės paminėtos pirmojo knygos puslapio viršuje. To paties puslapio apačioje matome, kad leidykla/spaus-tuvė yra Utenos Indra. Toliau, autorės žodyje, nėra jokių užuominų nei apie Pagerbimo komisiją nei apie fondą.

Galiniame viršelyje rašoma, kad leidinio autorė, dr. Aldona Vasiliauskienė, pateikia moks-lininko, pedagogo, psichologo, politiko, visuomenininko, kan-kinio arkivyskupo Mečislovo Reinio (1884.02.05 – 1953.11.18.) – svarbiausius gyvenimo ir veiklos datos. Jam yra užvesta beatifikacijos – kelimo į al-torius garbę – byla. „Tikimės, greitai šalia šventojo karaliaičio Kazimiero bei palaimintojo Jurgio Matulaičio išvysti ir palai-mintąjį Mečislovą Reinį“.

Ten pat, galiniame viršelyje, pažadama, kad, skaitydami lei-dinį, sužinosime arkivyskupo M. Reinio gyvenimo faktus, jo atliktus darbus, kančias Vladi-miro kalemį. Pateikiama arki-vyskupo sukurta psichologinė lietuvių charakteristika, kitos įžvalgos. Sakoma, kad gyveni-mo ir veiklos datos gausiai iliustruotos nuotraukomis ir dokumentais.

Pazadėta – ištesėta. Ste-bėtina, kad gyvenimo ir veiklos aprašymui užteko vos 29 pusla-pių, kur suminėta beveik šimtas įvairių datų ir su jomis surištų įvykių. Tuose pusla-piuose taip pat randame 27 nuotraukas. Datos paduotos chronologiškai, paileliui.

Kitame skyrelyje aprašomos pastangos arkivyskupą pagerbti ir jo darbus paminėti. Tikrai gausu jį įamžinančių meno pa-minčių bei atliekamų, jo vardą garsinančių, darbų. Čia duoda-ma 33 datos ir šešiolika nuo-traukų, kartu užimančių septy-niolika puslapių. Knygelės gale randame šešių, arkivyskupą pa-žinojusių, asmenų mintis apie šį Dievo tarną. Mokslinių stu-dijų ir pagrindinės literatūros są-raše išvardinta 26 šaltiniai. Beveik pusė jų yra pačios lei-dinio autorės dr. Aldonos Vasi-liauskienės.

„Vietoj epilogo“ puslapyje au-torė skaitytojui primena, kad į Kristaus tiesos ir lietuviybės liudytojų gretas yra išsiri-kiavę daugelis mūsų žymiųjų asme-nybių, kūrusių savo tautos gy-venimą laisvės, dorinių dėsnių ir šviesios ateities pagrindais. „Ne vienas jų krauju palaistė svetimas žemes, jų kaulais nu-sėtos Sibiro platybės, kalėjimų požemiai. Tačiau jų darbais, pažymėti kankinystės liudijimo vaisiais nedingo – pasėta sėkla leidžia atžalas, tampančias gy-venimo, valstybinės laisvės ir religijos rentinio žuolais“ (psl. 66).

Arkivyskupas M. Reinsys su-laukė pasekėjų, sugebančių iš-kelti į valstybinį lygį dorovės ir dvasingumo problemas. Anot knygelės autorės, jie dirba, isi-klausydami iš daugiau kaip

prieš pusę amžiaus (1951 m.), žuvus vienam kaliniui, M. Rei-nio pasakytus žodžius: „Neliu-dėkite, nukankintieji kovoja drauge su mumis... Jie stiprina mūsų gretas. Tebus pašlovinti nenusilenkę prieš netiesą. Jie gyvena amžinai“ (psl. 66).

Du puslapiai skirti leidinio santraukai anglų kalba.

Neseniai Toronto leidžia-muose *Tėviškos žiburiuose* pasi-rodė dr. Aldonos Vasiliauskie-nės išsamus ir įdomus straips-nis apie arkivyskupą M. Reinį (TŽ. 2004.02.10). Savaitę vė-liau ten pat (TŽ. 2004.02.17). Alfred Guščius detalai aprašė Aldonos Vasiliauskienės lei-dinį *Arki-vyskupo Mečislovo Reinio gyvenimo ir veiklos datos*. Jo re-cenzijoje primenama, kad, šven-čiant 110 gimimo metines Lie-tuvoje, dr. A. Vasiliauskienė su-organizavo didelį ciklą paskai-tų, konferencijų ir su grupe mokslininkų bei žurnalistų va-zinėjo po miestus ir miestelius.

Trumpam knygelės pami-nėjimui gal ir užtektų, kas jau pasakytą. Tačiau norisi grįžti prie poros leidinyje minimų da-tų, už kurias iki šiol nebuvo tekę girdėti. „1932.08.05. Lietu-vos Episkopas oficialiai įku-ria Lietuvos katalikų universi-tetą. Kancleriu-ректорiumi pa-tvirtina vysk. M. Reinį. Arki-vyskupas metropolitas J. Skvi-reckas praneša švietimo minis-trui Šakeniui apie katalikiško universiteto įkūrimą, rugpjūčio 17 d. švietimo ministru pri-sistato vysk. M. Reinsys“.

„1932.08.28. Lietuvos Katalikų universiteto atidarymo iškil-mės: šv. Mišios bazilikoje, dide-lis atvykusiųjų skaičius, gauta apie 500 sveikinimo telegramų iš užsienio ir įvairių Lietuvos vietų. Tačiau akademinė dalis „Saulės“ rūmuose neįvyko. Tau-

ALDONA VASILIAUSKIENĖ

ARKIVYSKUPO MEČISLOVO REINIO GYVENIMO IR VEIKLOS DATOS

tininkų valdžia išvakarėse at-siusta telegrama universiteto atidarymą kuriam laikui at-i-dėjo. Vysk. M. Reinsys šventai tikėjo, kad Katalikų universite-tas vis dėlto bus atidarytas, kan-triai laukė ir tam steigė ka-drus, moksliniuose renginiuose save titulavo Lietuvos katalikų universiteto rektoriumi. Deja, Lietuvos katalikų universitetas taip ir nebuvo atidarytas prieš-kario Nepriklausomoje Lietu-voje“ (psl. 24–25).

Pabaigai, retorinis klausimas: ar 1932.06.18 gautas universi-teto steigimui Apaštališkojo Sosto leidimas (Lietuvių encik-lopedija, 16 tomas, psl. 124, Boston, 1958) buvo kada at-šauktas ar tebegalioja?

Romualdas Kriaučiūnas

ruošiant parodas, pristatant kūrėjus, renginius. Knyga *Po mūsų šventovės skliautais*, taip netikėtai gavusi dovanų, pa-vartai, paskaitinėję ir susi-domėjusi perskaiciau, neatsi-traukdama nuo pradžių iki paskutinio puslapio, ir dar kar-tą perversčiau. Knyga jau savo išore patraukia dėmesį, malonu ją paimti į rankas: nedidelio formato, 160 psl., puiki spaudi-nio kokybė. Geras Laimos Priš-montienės dizainas, maketavo Ričardas Birmanas (UAB „Sa-vas takas ir KO“), spausdino Adomo Jakšto spaustuve Lietu-voje. Redaktorius Gediminas Mikalaitis. Tik 1,000 egz.

Muziejininko – Romualdo Budrio ir literato – Sigito Kri-viceko dialogas truko pusę metų: žodis po žodžio, puslapis po puslapio per visus 12 skyrių, pažvelgiant į nuotraukas pasa-kojama Lietuvos dailės muzie-jaus kūrimo, veiklos, rūpesčių ir pergalių istorija. Tai įdomus pasakojimas apie muziejininko kelio pradžią, apie muziejini-ko darbą, ištikimybę jam, apie pašaukimą ir romantizmą, tai paprasta įstabi žmogaus, su-meile ir ryžtu dirbančio patin-kančių darbą, istoriją, rūpestin-gas žvilgsnis į Lietuvos kultū-ros paveldą.

„Ars longa – vita brevis“. Se-novės romėnai sakė – „Menas yra amžinas – gyvenimas trumpas“, o muziejus – tai var-tai iš praeities į dabartį. Muzie-jus – tai parodos, ir paroda parodą veidą. Viena už kitą nuostabesnės. Jono Brekūno Biblijos vertimo rankraštis, dip-lomatiniiais kanalais atkeliavęs

į Vilnių iš Prūsijos valstybės kultūrinio paveldo slaptos ar-chyvo Berlyne, trejetą savačių rodytas Arsene, pirmojo vals-tybės dokumento – karaliaus Mindaugo akto, kuriuo jis 1255 m. spalį Livonijos ordinui, krikšto ir karūnavimo tarpinikui, dovanoja Selių (Selen) žemę, iš to paties archyvo, paroda „Lietuvos valstybės kūrėjai“, išspūda ilgalaikę „Krikščio-nybė Lietuvos mene“, tai tik ke-lios tvirtinančios Lietuvos isto-riją, skvėčiusios milijonines žiūrovų minias į Vilnių, kiek-viena jų – lyg stebuklas mūsų gyvenime.

Šiuolaikinėje Europoje ir viso pasaulio piliečiai keliauninkai visada domisi lankomos šalies kultūra, meno turtais, istorija, muziejais labiausiai lankoma vieta, bet labai svarbu ir mu-ziejų ryšiai su pasaulio muzie-jais, bendri projektai. Apie bendrą darbą kalbama skyriuje „Kas sujungė kaimynus“ su ko-legomis lenkais suruošus ren-ginį „Vilniaus klasicizmas“, ar tiesiant Lietuvos kultūros pa-veldo kelius per Europą, jun-giant Europos „Baroką“, įsili-e-jant į „Vienulių“ kelią (dau-gelį amžių vienuolynai buvo neatskiriama kultūrinio Euro-pos kraštovaizdžio dalis), žvel-giant į patį seniausią, mūsų kraštą su Europa jungusį, – „Europos gintaro kelią“, kuris prasideda Italijos rytuose – Akvilejoje, kyla link Slovėnijos, veda per Austriją, Čekiją, Len-kiją, Karaliaučius į Nidą ir Kur-šių Neriją atkeliausi iki Palan-gos. Taip gaivinamos, atkuria-mos visos Europos kultūros sąsajos.

Visos temos įdomios. Besižvelgiant į temą straipsniu „išjungia“ Pranas Gudynas, prisimenant jo rūpes-tį „Kaip atrasti muziejininką mokslininką?“, neužmirštas ir buvęs muziejaus vadovas, filo-sofas, istorikas, poetas profeso-rius Levas Karsavinas, S. Kri-viceko rašiniu „Dvi Levo Karsa-vino tremtys“, kalbant apie gin-tarą, žodis suteikiamas ir prof. mokslininkai Marijai Gimbutie-nei numatant „Europos ginta-ro kelio“ pradžią Lietuvoje po-kalbyje kalbėjauja Virginija ir Kazimieras Mizgiriai. Atkreip-kime dėmesį į V skyrių „Gin-taro kelionės į Peterburgą ir Paryžių“.

Literatas: „Pastebėjau įdomų apvalių tavo gyvenimo datų su-tapimą su reikšmingais įvy-kiais. 1953-aisiais dvidešimt-metis vaikas įstoja į Dailės institutą, 1963-aisiais su bend-radarbiais atidarei Gintaro mu-ziejų, 1973-aisiais vežei įdomią parodą į Paryžių. 1983-aisiais, pasiekęs pusę amžiaus, tapai Lietuvos nusipelnusiu kultū-ros veikėju“.

Muziejininkas: „Dar gali pri-dėti: 1993-aisiais Rotušė, ku-rijoje muziejus veikė nuo 1940 m., atidavė menininkams ir sostinės savivaldybei, kad į at-silaivinusius rūmus prie Dau-kanto aikštės galėtų persikelti prezidentūra“.

Taip norėčiau cituoti toliau,

Kazimiera Bradūnienė, Romualdas Budrys ir poetas Kazys Bradūnas Vilniuje.

tik užkliuvau už lemtingos „Ekskursijos po nematomąjį Luvrą“, už kažkada prieš tre-jetą dešimtmečių suvalkiečio Leonardo Račkausko, prancūzų vadinamo Leo Ratke, „padova-nojusio“ visai kitą, už viešai kitą, už viešai matomų ribų Luvrą visam likusiam gyveni-mui, davusiam „kitą požiūrį į mūsų profesiją, į su meno vie-nybėm dirbančių žmonių atsa-komybę. Tartum pažvelgiau į save iš šalies ir dar giliau su-pratau, kad saugoti kultūros paveldą yra labai didelė mora-linė atsakomybė“. Jos labai rei-kejo, dirbant visus darbus, la-bai reikėjo ir ieškant, o vėliau atskleidžiant, didžiąją Vilniaus katedros lobio paslaptį. „Kated-ros lobynas vaizdingai tariant – viena gražiausių puošmenų parodoje „Krikščionybė Lietuvos mene“. Didžiausias deimantas Arsenalo karūnoje“.

Labai plačiai pokalbiuose ap-tarta dvarų kultūra, Verkių rū-mai, Mykolo Žilinsko dovana Lietuvai, kalbėta apie G. Ka-zokienės iš Australijos dovaną, Polinezijos meno kolekciją, kaip buvo kuriami muziejai, ir vie-nas iš svarbiausių klausimų apie Valdovų rūmus.

Kaip bus atkuriami valstybės širdis? Muziejininkas: – „Tai pats rimčiausias dabar mūsų darbas, kuriam turime aukš-čiausių šalies institucijų – tarp jų ir Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos – įga-liojimus. Esame daugiausia su-sikaupę ties tuo, kas tie Val-dovų rūmai, kokios bus jų pa-grindinės funkcijos. Nuo to priklausys, kokie bus rūmų in-

terjerai, kam jie tarnaus. Val-dovų rūmai turi tapti patogiu šiuolaikinei visuomenei Lietu-vos istoriniu kultūros centru. Atkurtų rūmų ekspozicijos taip pat turėtų atspindėti Lietuvos valstybingumo raidos svarbiau-sius faktus ir procesus, ugdyti istorinę savimonę bei pilietiškumą, tapti reprezentatyviais Lietuvos ir sostinės Vilniaus turizmo vartais“.

Lietuvos dailės muziejus rim-tais prasmingais darbais įsijun-gė vykdamas „Tūkstantmečio programą“, o darbų, įgyven-dinant kultūros paveldo projek-tus gausybė. Tai vainikuoja vi-sus ankstesnius darbus. „Vien-as lauke – ne karys“, – sako muziejininkas. Pats būdamas bitininku, stebėdamas darbš-tuolių bitutių išmintingą gyveni-mą, pokalbiuose išvardijo daugybę kartu besidarbuojan-čių, puikiai atliekančių savo darbą, talentingų, ištikimų kultū-ros paveldo, muziejinių ver-tybių puoselėtojų, bendradar-bių pavardžių. Belieka tik pridurti – daug rankų sunkią naštą kelia. Taip ir knyga iš-vydo pasaulį tik su rėmėjos dail. Magdalenos Stankienės parama. Daug liko nepamirėta, tenka vėl verstis puslapius. O į viešnagė Lietuvoje vykstan-tiems, belankant mūsų švento-ves siūlau nepamiršti šios kny-gos, įsigyti, nes dar daug ido-maus surasite joje mintimis dalyvaudami pokalbyje.

Romualdas Budrys, Sigita Krivickas. *Po mūsų šventovės skliautais*. Spausdino Adomo Jakšto spaustuve, Girelės g. 22, Kaišiadoryse.

Laima Krivickienė

Laiškai iš Vilniaus
Julius Keleras

Lietuva: pilietinė visuomenė?

Ar iš tikro esama Lietuvoje pilietinės visuomenės užuomaz-gų? Ar sąmoningai ir įtemptai siekiame savo valstybės stipre-jimo? Tokie ir panašūs klau-simai šiuomet yra gana popu-liarių ne vien žiniasklaidoje, politiniuose ar akademinuose ra-muose. Juos formaliai ar nefor-maliai narsto moksleiviai, pen-sininkai, kiti Lietuvos piliečiai, ypat dabar susiduriantys su anaipol nepilietiškos drąsos veiksmais aukščiausiuose val-džios sluoksniuose.

Pavyzdžių toli ieškoti neteks: užteks prisiminti bandymą pa-keisti generalinį policijos komi-sarą ar kitus neįsėmiamus skan-dalus bei skandalukus, vienai ar kitaip susietus su Prezidentūra. Atrodo, tarsi iš tikro būtų atsivėrusi mitinė Pandoros skrynja. O jei dar pastebėsime kaip akivaizdžiai, veržliai ir negailestingai, net ir mūsų pokomunistinės Lietuvos gležnos ir labai nebrandžios de-mokratijos sąlygomis, dirba propagandos mechanizmas, vis-ką apliedamas tirštos, dažnai, rafinuotai demagogiškos, retor-i-kos padažu, gali pamanyti, kad gimei ir per anksti, ir per vėlai, ir, aišku, ne pačiu laiku.

Kasdienė propaganda, srū-vanti visais įmanomais infor-macijos kanalais, verčia žmo-gaus įsitikinimų sistemą, nepa-likdama vietos dviprasmybėms ir darydama ypač didelį psi-chologinį spaudimą. Kiekvie-nam visuomenės nariui propa-ganda primeta stereotipus, tad visi galimi atsakymai į klau-simus jam pateikiami iš anksto.

Stereotipai žmones suvienija, suskirsto į „savus“ ir „sveti-mus“. Propagandos paveiktas, žmogus aistringai prisiriša prie savo grupės vertybių, kurios joje reiškiasi kaip bendros mąstymo klišės. Jos veikia mas, žmogus nustoja būti individua-lybe, kitus ir jų veiksmus jis vertina pagal išankstinius ste-reotipus. Bent jau taip mano prancūzų sociologas bei teolo-gas Jacques Ellul, ir jo teoriją šiuo požiūriu puikiausiai at-spindi Lietuvos kasdienybė. Juk pastaruoju metu Lietuvos vi-suomenė tapo meistriskų pro-pagandos specialistų sukurtos mitų sistemos belaisve. Aplau-sinėjami žmonės vienu balsu tvirtina, kad Lietuva esanti „pavojuje“, tačiau, paprašyti pa-remti savo požiūrį, negeba nie-ko esmingiau paaiškinti. Tai reiškia, kad, propagandistams vikriai sumaišius vertybines orientacijas, psichologinis kli-matas šalyje šiuo metu yra ne tik įtemptas, bet ir itin prastas, o tai, be abejonės, nepripada prie pilietinės visuomenės tobu-linimo.

Visi žinome, jog pilietinė vi-suomenė – demokratijos pama-tas, kurio dėka Seimo nariai bei kiti valstybės tarnautojai pri-vertiami dirbti piliečiams, pai-syti jų interesų. Tad, kad pilie-tinė visuomenė bręstų, reikia, kad ją sudarytų žmonės, neabe-jingi valstybės vykdymui politi-kai, nebijantys išreikšti savo nuomonę, galintys ir norintys suformuluoti savo norus, ieš-kančys naudoti ne vien sau, sa-vo šeimai, bet ir savo artimui.

Vartai iš praeities į dabartį

Po mūsų šventovės skliautais. Muziejininko Romualdo Budrio ir literato Sigito Krivicko dia-logas. Knyga skiriama Prano Gu-dyno atminimui.

Muziejus – ar kada susima-s, koks talpus yra pats šis žodis, ar sugebame įvertinti tuos darbus, kurie turi būti at-likti, kad žodžio „muziejus“ prasme prisipildytų turiniu – būtų surinkti, sukaupiti, sutvar-kyti turtai pristatantys tautos istoriją, kultūrą, meną. Tarp kultūros įstaigų ypatingą vietą užima muziejai. Žinynai aiški-na, jog muziejus – tai kultūros švietimo įstaiga, renkanti, sau-ganti, tirianti ir eksponuojanti

gamtos, istorijos, materialinės ir dvasinės kultūros vertybes. – Šiais žodžiais pradeda ma knyga *Po mūsų šventovės skliautais*. – Ne paslaptis, kad tiems, kas abejingas savo vals-tybės ar jos kultūros istorijai, žodžiai „padėti“ ir muziejus, reiškia ką nors atskirti nuo akty-vaus šiuolaikinio gyvenimo. Ar taip iš tikrųjų yra? Šia tema ne vieną šeštadienio ar sekmadie-nio popietę (kai netrukde kas-dienybės darbai) kalbėjosi, pus-penktos dešimtmečio savo pro-fesijai atidavęs Muziejininkas ir ne ką trumpiau iš rašto du-o-ną valgantis Literatas. Daž-niausiai kalbėtasi Muziejininko administraciniame kabinete prie nesilpnos kavos puodelio, ketvirčius ir valandas mušant senoviniams laikrodžiams. Tie melodingi dūžiai primindavo nenumaldomai slenkantį laiką ir jo pėdsakus žmonėse ar jų sukurtose daiktuose“.

Lietuvos dailės muziejus įsi-kūręs Vilniuje, Didžioji g. 4/ Bokšto g. 5 – tai tik muziejaus centro, tai tik vienas, bet ne vienintelis, adresas. Iš čia tie-siasi gijos į visas puses, į dide-snių ir mažesnių miestelių mu-ziejus, filialus, galerijas, įkur-tus LDM, vystant jų veiklą, kaupiant muziejines senienas,